

LA PROFESSIONI DAVANT LA CRISI I EL MALESTAR SOCIAL

REVISTA DE TREBALL SOCIAL, NÚMERO 194- Desembre 2011.

COL·LEGI OFICIAL DE TREBALL SOCIAL DE CATALUNYA

Autores:

BOLDÚ I MENDIOLA, MARTA. T.S. DEL PROGRAMA MUNICIPAL DONA. AJUNTAMENT DE L'HOSPITALET

MORERA I BOCANEGRA, ANNABEL. T.S DEL PROGRAMA MUNICIPAL DONA. AJUNTAMENT DE L'HOSPITALET

SEGARRA I GARCIA, ROSA. T.S, CAP DEL PROGRAMA MUNICIPAL DONA. AJUNTAMENT DE L'HOSPITALET

PARAULES CLAU:

Polítiques de gènere, desigualtats, estereotips sexistes, violència masclista, feminització pobresa, rols sexuals.

RESUM ARTICLE:

Aquest article posa de relleu com les diferències en la categoria del gènere segueixen essent una de les pràctiques que genera desigualtat vers les dones, creant situacions de vulnerabilitat davant les crisis econòmiques, sobretot si s'afegeixen situacions de violència de gènere i/o ruptura de la parella. D'aquí la necessitat de mantenir unes polítiques públiques amb visió de gènere que formin part del sistema polític amb caràcter estructural.

LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES D'IGUALTAT D'OPORTUNITATS ENTRE DONES I HOMES: INVERSIÓ O MALBARATAMENT ?

L'Ajuntament de l'Hospitalet va crear el Centre municipal d'Atenció i Informació a la Dona (**CAID**) l'any 1986 amb l'objectiu d'atendre, de manera prioritària, la greu situació de les dones que patien violència de gènere. Cal recordar que en aquells moments el naixement d'aquest centre va ser per reivindicació de grups feministes que reclamaven un espai per atendre i fer visible una xacra social directament relacionada amb la situació de desigualtat històrica del col·lectiu femení.

Després de cinc anys d'experiència, el CAID va veure incrementades les seves competències amb l'aprovació l'any 1991 del Programa Municipal per a la Dona (**PMD**) que, des de llavors i sense interrupció, és el mitjà institucional per desenvolupar les polítiques municipals per a la igualtat d'oportunitats entre dones i homes.

El PMD està integrat per un equip multidisciplinari de professionals i els seus àmbits d'intervenció es desenvolupen en quatre branques de treball: la **intervenció assistencial**, l'**activitat comunitària de prevenció i sensibilització**, la **docència** i el servei de **documentació i recursos específics**.

Cal tenir present que les polítiques de gènere han estat una competència municipal voluntària i que per aquest motiu cada municipi ha desenvolupat aquelles activitats que ha considerat prioritàries però, sovint, sense una coherència programàtica. Per tant, la iniciativa de tenir un Programa específic per desenvolupar aquestes polítiques continua essent una qüestió de voluntat política.

CARACTERÍSTIQUES DEL TREBALL EN AQUEST ÀMBIT

Cal remarcar que el treball en l'àmbit de les polítiques de gènere no es pot abordar des d'una especialitat. Només des de la suma de sabers de professions diverses és possible entendre la seva complexitat i per tant actuar per possibilitar els canvis socials i personals que és l'objectiu d'aquestes polítiques. Malgrat això, intentarem cenyir-nos a l'especificitat del treball social dins del context de la intervenció de la perspectiva de gènere. També, en aquest cas, posarem l'èmfasi en el treball assistencial que és una part de la tasca que es desenvolupa en el PMD.

Per tal de definir el marc teòric de treball s'ha de fer referència a les **teories de gènere**. Segons V. Sau i M. Jayme tots els éssers humans estan sotmesos des del seu naixement a uns processos d'aprenentatge de comportament relacionats amb la seva condició d'éssers culturals. Entre aquests aprenentatges estan els que fan referència a la categoria de gènere i que tenen la finalitat de demostrar que homes i dones són diferents més enllà de la seva biologia.

D'aquests aprenentatges dimanen els denominats rols sexuals. Per explicar-ho sintèticament direm que el rol sexual estableix allò que socialment es considera una pauta de conducta adequada per a cada sexe i, una vegada incorporat, actua des del propi interior dels individus. Es a dir, l'experiència que té una persona de ésser home o dona i la conducta amb que expressa aquesta identitat. Els rols de gènere tenen rellevància tant en la vida social com en la relacional i per tant configuren les relacions afectives entre els sexes.

El gènere s'ha definit com a un conjunt de creences, trets personals, actituds, sentiments, valors, conductes i activitats que diferencien homes i dones mitjançant un procés de construcció social que té varies característiques: d'una banda, és un procés històric que es desenvolupa a diferents nivells: l'educació, el món laboral, les lleis, la família, les relacions interpersonals, etc. i, d'altra banda, aquest procés ha suposat la jerarquització d'aquests trets d'activitats de tal manera que allò que es defineix com a masculí generalment se li atribueix major valor.

Cal subratllar els poderosos efectes d'una convenció social que, pel seu prematur aprenentatge a més d'una constant reactualització, converteix el gènere en una de les persistents pràctiques de discriminació o desigualtat vers les dones.

En aquest context la dona és qui té assignades la majoria de les tasques reproductives, en sentit ampli, que resten invisibles i sense influència en el producte interior brut de cap país. I, entre altres mites culturals, persisteixen els estereotip de la fragilitat i l'emotivitat femenina, que justifica la seva limitació d'oportunitats.

Un altre punt és l'educació sentimental femenina encara ancorada en la idea romàntica i complementària que un home és qui donarà ple valor i sentit a la vida. D'aquí que les relacions de parella esdevinguin en tants casos font de conflicte i agressivitat. És conegut que la dona víctima de violència, majoritàriament, parteix de la premissa que ha de conviure necessàriament en parella, perquè viure amb un home és l'única forma de vida possible (V. Sau)

Aquest estereotip femení ha afavorit un fenomen social anomenat dependència. Els comportaments dependents instrumentals són els que el seu fi és aconseguir l'ajuda objectiva d'altre persona, i els de dependència afectiva són aquells en que el comportament està orientat a aconseguir i mantenir l'afecte de l'altre.

Donades aquestes premisses teòriques sobre l'àmbit de treball i centrant l'actuació concreta, cal remarcar que, pel que fa a l'àmbit assistencial, en el nostre servei només s'atén a dones i en alguns casos als infants.

Tal i com s'indicava anteriorment, les conseqüències del sistema de gèneres són moltes i molt variades. En aquest context es fa difícil establir un mètode de treball específic en l'atenció assistencial, moltes vegades el/la professional ha de recórrer a la utilització de diferents mètodes amb un enfocament eclèctic del treball social.

L'especificitat de l'àmbit de treball permet corroborar la tendència de moltes usuàries de mantenir una posició de dependència en totes les relacions, incloses les professionals. Per tant el treball en aquest àmbit exigeix estar alerta de no caure en intervencions "salvadores" i més tenint en compte que habitualment es treballa en el context de crisi personal. Gairebé sempre les usuàries arriben al servei en un moment de força tensió emocional i/o amb percepció de risc, bé sigui de risc en la integritat física o de risc de pèrdua (afectiva, social, econòmica, etc.).

La primera intervenció social es realitza des del model de crisi, per tant molt acotada en el temps, contenidora de emocions desbordades, i que requereix un seguiment molt continu. Aquesta actuació està enfocada a donar tota la informació de recursos adients a la situació amb l'objectiu d'oferir la màxima seguretat externa.

Després d'aquesta actuació, que és d'una durada entre dues i quatre setmanes, i havent aconseguit un mínim entorn de seguretat, si la usuària ha establert vinculació amb el servei s'inicia un treball d'acompanyament en el procés de canvis.

Fent anàlisi de les demandes que s'acullen en l'àmbit assistencial, aquestes es poden dividir en dos grans blocs: per una part la situació que es planteja està directament relacionada amb la precarietat en sentit ampli – social, laboral, relacional, econòmica, etc. – i per l'altra, la demanda està vinculada a les relacions de parella i la família.

Pel que fa al primer supòsit, és sabut que les dones tenen major vulnerabilitat a la pobresa i també més dificultats per afrontar-la. Tal i com s'ha descrit a l'inici de l'article, la construcció de les relacions de gènere ubica les dones en una situació de desigualtat que suposa una sèrie de desavantatges a l'hora de garantir els drets i les oportunitats. Un exemple clar és la permanència en l'educació: és una dada comprovable que les nenes de famílies d'escassos mitjans socioeconòmics són més susceptibles d'abandonar l'escolaritat prematurament. El motiu principal és que encara es valora menys la seva educació perquè es considera menor el seu valor productiu, per tant, la transmissió social d'aquest entorn és que la missió de les dones és la cura de la família i no pas la preparació per al món laboral i la independència econòmica.

El procés de desigualtat comença amb l'abandonament de l'escolaritat, segueix en molts casos amb maternitats prematures i/o no planificades i amb escàs o nul suport del pare, dificultats per compatibilitzar la maternitat amb la inserció laboral o bé l'accés a treballs precaris i de difícil compatibilitat amb la criança d'infants i l'afrontament de la doble jornada.

L'altra gran part de la demanda està relacionada amb temes de parella i família. Tal i com ja s'apuntava anteriorment, un dels mandats culturals vers les dones és la funció de mantenir les relacions socials i tenir cura dels altres, preveient i satisfent les necessitats dels qui l'envolten abans que satisfer les pròpies necessitats. Per tant, en les crisis familiars i/o de parella la responsabilitat dels problemes recau en un grau més alt en les dones.

Una qüestió important a tenir en compte és que actualment les característiques de la construcció identitària de les dones està tintada amb un color d'independència i llibertat, donant l'aparença que la desigualtat és cosa del passat, però que en el moment de la consulta és posa en evidència la persistència d'antics models de comportament cosa que afegeix desconcert i paralització en moltes d'elles.

Una de les manifestacions més cruenta de les desigualtats és la violència de gènere, exercida la majoria de vegades com a element per perpetuar el poder en una relació de parella. Cal doncs apuntar algunes característiques d'aquesta violència i tenir-les en compte a l'hora d'abordar les situacions concretes de cada dona.

En la intervenció amb usuàries que estan patint violència és donen diferents supòsits: la dona que ve al servei només a cercar informació i és la primera vegada que parla del problema. Ningú del seu entorn en té coneixement ja que els episodis d'agressió es produeixen en l'àmbit privat. En aquests casos la primera intervenció es clau per fixar el vincle que establirà amb el servei. És fonamental tenir en compte que reconèixer ser víctima de violència de gènere pot ser molt humiliant per a moltes dones que creien haver aconseguit altes cotes d'autonomia personal. Els sentiments confrontats de reconèixer-se víctima i alhora estar traint a la parella agressora i a la idea de família harmònica i/o ideal que s'ha volgut transmetre genera un alt nivell d'estrès i de por al futur que aboca, en molts casos, a un replegament sustentat per la idea del fracàs com a dona i de "salvadora" del nucli familiar.

Es important assenyalar que el que ofereixen fonamentalment els serveis és ajut i acompanyament en el procés de canvi personal i el que la usuària, explícita o implícitament, espera aconseguir en aquest primer contacte són estratègies i recursos per el canvi d'altri o de l'entorn. Per tant, en aquesta primera entrevista és essencial saber transmetre el valor dels beneficis que els hi reportarà emprendre canvis personals i, alhora, informar i posar a l'abast els recursos de que disposa per aconseguir-ho.

Pel que fa al recursos actualment disponibles en l'àmbit de les polítiques per la igualtat, val a dir que en la última dècada les administracions públiques han dedicat esforços, tant en matèria legal (serveixi com exemple la L. Orgànica 3/2007 per a la igualtat efectiva de dones i homes i la llei catalana 5/2008 per dret de les dones a l'eradicació de la violència masclista), com en la implementació de prestacions econòmiques en alguns casos de V.G, a més de la dotació econòmica per a l'ampliació de la ràtio de professionals que atenen aquestes problemàtiques.

AFECTA LA SITUACIÓ DE CRISI A AQUEST ÀMBIT DE TREBALL ?

Amb tots aquests antecedents és evident la incidència de les crisis econòmiques en l'increment de la feminització de la pobresa, ja que les polítiques d'ajustament econòmic sempre han generat majors desigualtats i, per suposat, més pobresa. És en aquestes conjuntures econòmiques quan moltes dones entren en una situació de supervivència bàsica realitzant activitats marginals com és el mercat submergit o la prostitució intermitent.

Les dones, al ser un dels sectors de població més vulnerable, són les que més s'han beneficiat dels avanços en l'estat del benestar i per tant són qui més acusen les mal anomenades mesures d'ajustament, ja que és en aquests serveis de benestar on s'estan aplicant les retallades econòmiques. La necessitat d'allargar els ingressos per fer front a les necessitats bàsiques implica gairebé sempre un increment del treball domèstic cosa que, de manera circular, impedeix la possibilitat d'accés o

permanència en el món laboral. Si les retallades ja estan afectant a sectors com l'Ensenyament obligatori o la Sanitat, és de preveure la desaparició de les agendes polítiques i dels pressupostos públics d'altres serveis no obligatoris però que són clau per a la permanència de moltes dones en el món laboral, com són les llars d'infants i centres per a persones dependents.

Pel que fa als canvis que s'estan produint en la RMI, tant d'accés com de permanència, cal remarcar que majoritàriament serà el col·lectiu femení el més perjudicat ja que en són les principals perceptores. Moltes com a responsables de llars monoparentals amb infants petits a càrrec (segons les últimes enquestes gairebé el 90% de llars monoparentals a l'estat espanyol estan encapçalades per dones) i, de especial rellevància per al nostre treball per les característiques demogràfiques de la ciutat, són les moltes dones immigrades que no tindran accés a cap tipus de prestació.

Perillen també les prestacions per V.G. Tot i que encara és mantenen vigents fins avui, el cert és que cada vegada es dicten menys ordres de protecció, que és l'única via d'accés, i per tant ja s'ha restringit el nombre de dones que hi tenen dret.

PROPOSTES I ALTERNATIVES PER A LA INTERVENCIÓ

Com s'ha expressat en l'aproximació diagnòstica anterior, considerem fonamental el manteniment de recursos, tan directes per a les usuàries, com indirectes mantenint la dotació de professionals especialitzats en perspectiva de gènere – o almenys no reduït, cosa que ja s'està produint en alguns municipis – per tal que és pugui desenvolupant aquest treball d'atenció i de canvi social.

Donat aquest punt de partida i per combatre la desigualtat en les oportunitats cal ajudar a que les dones s'empoderin. Aquest empoderament implica enfortiment en tots els àmbits de la vida pública i privada i per això cal dotar els serveis de professionals – amb formació, motivació i compromís - i proveir la confecció de pressupostos amb visió de gènere.

Tot i el moment de crisi i de canvi que també està passant la participació en general, és convenient desenvolupar estratègies de treball social per promoure xarxes de recolzament i de participació ciutadana, per a la reclamació de més recursos, i per al suport mutu en situacions difícils. En aquest sentit, prendre iniciatives o ajudar a emprendre-les, hauria de ser una funció essencial del treball social del futur.

Per tots aquests motius les polítiques públiques amb visió de gènere han de formar part del sistema polític amb caràcter estructural, perquè són pilars del desenvolupament sostenible i la democràcia avançada. Les accions positives que promoguin la igualtat d'oportunitats ha de ser entesa com una inversió i no com un malbaratament i quelcom imprescindible per al desenvolupament humà d'una societat justa i equitativa.

BIBLIOGRAFIA

- PLA MUNICIPAL D' IGUALTAT DE GÈNERE. AJUNTAMENT DE L'HOSPITALET.
- MEMÒRIES DEL PMD . AJUNTAMENT DE L'HOSPITALET
- PLA POLITIQUES DE DONES 2008-11. INSTITUT CATALÀ DE LES DONES.
- LLEI ORGÀNICA 1/2004 DE 28 DE DESEMBRE DE MESURES DE PROTECCIÓ INTEGRAL CONTRA LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE.

- LLEI 27/2007 DE 22 DE MARÇ PER A LA IGUALTAT EFECTIVA DE DONES I HOMES.
- LLEI 5/2008 DE 24 D'ABRIL DEL DRET A LES DONES A ERADICAR LA VIOLÈNCIA MASCLISTA.
- DOMINELLI, Lena i MACLEOD, Eileen. *Trabajo social feminista*. Madrid, Ediciones Cátedra, 1999. ISBN: 84-376-1702-2
- SAU, Victoria. *Diccionario Ideológico Feminista*. Barcelona, ICARIA Editorial, 1990. ISBN: 84-7426-072-8
- TEUBAL, Ruth i col·laboradores. *Violencia familiar, trabajo social e instituciones*. Argentina, Editorial Paidós, 2001. ISBN: 950-12-4511-X
- GRAU SANTAMARIA, Núria. *Implica't. Programes comunitaris de prevenció de la violència de gènere*. Barcelona, EMSA, 2001. ISBN: 84-7794-893-5
- RUIZ-JARABO QUEMADA, Consuelo Blanco i PRIETO, Pilar. *La violencia contra las mujeres*. Madrid, Editorial Díaz Santos, 2004. ISBN: 978-84-7978-628-1